

Aneta Wszelaki

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Finansów i Ubezpieczeń
Katedra Rachunkowości
aneta.wszelaki@ue.katowice.pl

ISTOTA I SZACOWANIE ISTOTNOŚCI W BADANIU SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO W UJĘCIU POLSKICH REGULACJI PRAWNYCH ORAZ PRAKTYKI GOSPODARCZEJ

Streszczenie: Badanie sprawozdania finansowego jest procesem złożonym. Ważną kwestią wpływającą na wynik prac biegłego rewidenta jest zjawisko istotności, zatem przed opracowaniem ostatecznego planu badania ustala on kryteria istotności. Autor artykułu pozytywnie ocenia stan prawny w zakresie poruszanej problematyki, zwraca jednak uwagę na konieczność większego spopularyzowania kwestii ustalania istotności w badaniu jako zagadnienia mającego ogromny wpływ na wydawanie sprawozdania z badania. Celem artykułu jest zaprezentowanie przeglądu literatury i aktów prawnych, dotyczących istotności w badaniu sprawozdań finansowych, jak również analiza stosowanych narzędzi szacowania istotności w jednostce audytorskiej A. Do zrealizowania celu wykorzystano krytyczną analizę literatury, analizę jakościową aktów prawnych oraz materiałów udostępnionych przez jednostkę A. W celu sformułowania końcowych wniosków posłużono się metodą syntezy.

Słowa kluczowe: rewizja finansowa, sprawozdanie finansowe, istotność, biegły rewident.

JEL Classification: M41, M42.

Wprowadzenie

Badanie sprawozdań finansowych przez biegłego rewidenta pozwala na uwiarygodnienie informacji w nich zawartych. Celem badania jest wydanie przez biegłego rewidenta sprawozdania z badania o tym, czy sprawozdanie finansowe jest prawidłowe oraz czy rzetelnie i jasno przedstawia, we wszystkich

istotnych aspektach, sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy badanej jednostki. Zadaniem biegłego rewidenta jest zatem ocena, czy sprawozdanie finansowe, będące przedmiotem badania, jest wolne od pominięć i zniekształceń, które zaburzają jego odbiór przez użytkowników wewnętrznych i zewnętrznych. Ma to fundamentalne znaczenie dla decyzji przez nich podejmowanych. Aby sprostać tym wymaganiom, biegły rewident wykorzystuje procedury, techniki i metody rewizji finansowej, stworzone przez regulacje prawne i praktykę gospodarczą. Ważną kwestią wpływającą na wynik prac biegłego rewidenta jest zjawisko istotności. Wpływa ono na poprawność jego pracy i musi być uwzględniane podczas przeprowadzania każdego badania sprawozdania finansowego, niezależnie od rodzaju przedsiębiorstwa czy skali przeprowadzanego badania.

Celem artykułu jest zaprezentowanie przeglądu literatury i aktów prawnych, dotyczących istotności w badaniu sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów, jak również analiza stosowanych narzędzi szacowania istotności w jednostce audytorskiej A.

W artykule zastosowano krytyczną analizę literatury oraz analizę jakościową aktów prawnych, regulujących kwestię istotności w badaniu sprawozdań finansowych w Polsce. W celu sformułowania końcowych wniosków posłużono się metodą syntezy.

1. Cel badania sprawozdania finansowego

Badanie sprawozdań finansowych jest nieodłączną częścią każdego systemu rachunkowości. Biegły rewident, kierując się etyką zawodową i własnym osądem, dokonuje oceny prawidłowości sporządzenia sprawozdania finansowego [Wszelaki, 2016, s. 113-121]. Kierownik jednostki, której sprawozdanie finansowe ma zostać poddane rewizji finansowej, zawiera z firmą audytorską umowę o badanie sprawozdania finansowego w terminie umożliwiającym udział firmy audytorskiej w inwentaryzacji znaczących składników majątkowych. Koszty przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego ponosi badana jednostka [ustawa o rachunkowości, art. 66 ust. 5]. W wyniku przeprowadzenia badania zgodnie z krajowymi standardami badania biegły rewident sporządza na piśmie sprawozdanie z badania. Zatem zgodnie z ustawą o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym zasadniczym celem badania sprawozdań finansowych jest wydanie przez biegłego rewidenta (audytora) uzasadnionego, pisemnego sprawozdania z badania o rzetelności i prawidłowo-

ści zbadanego przez niego sprawozdania finansowego [ustawa o biegłych rewidentach, art. 83].

W obowiązującej ustawie o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym zostały zaimplementowane zmiany dotyczące przeprowadzania rewizji finansowej wprowadzone:

- Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/56/UE z dnia 16 kwietnia w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych (zmieniająca Dyrektywę 2006/43/WE) [Dyrektywa, 2014] oraz
- Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylające decyzję Komisji 2005/909/WE [Rozporządzenie, 2014].

W kontekście przeprowadzania badania przez biegłego rewidenta wprowadzone ww. regulacjami zmiany należy ocenić pozytywnie, lecz ocena ich wpływu na rewizję finansową w praktyce będzie możliwa za kilka lat po wdrożeniu. Zgodnie z założeniami ww. zaimplementowane zmiany mają za zadanie wzmocnić niezależność biegłych rewidentów i firm audytorskich, poprawić jakość badań sprawozdań finansowych przeprowadzanych w całej Unii Europejskiej oraz nadzór publiczny nad wykonywaniem zawodu biegłego rewidenta i działalnością firm audytorskich. Wprowadzają bardziej zaostrzone regulacje dla biegłych rewidentów i firm audytorskich badających jednostki zainteresowania publicznego [www 1]. Wśród najistotniejszych zmian wprowadzonych w ustawie o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym przez wyżej wspomniane regulacje międzynarodowe, należy wymienić:

- wprowadzenie obowiązkowej rotacji firmy audytorskiej badającej jednostki zainteresowania publicznego,
- wprowadzenie zakazu świadczenia określonych usług na rzecz badanej jednostki zainteresowania publicznego,
- wprowadzenie limitu na wynagrodzenie za świadczenie dozwolonych usług innych niż badanie na rzecz badanej jednostki zainteresowania publicznego,
- wzmocnienie roli komitetu audytu w jednostce zainteresowania publicznego,
- rozszerzenie zakresu informacji przedstawianych w opinii z badania,
- wprowadzenie obowiązku sporządzania dodatkowego raportu z badania przeznaczonego dla komitetu audytu w badanej jednostce zainteresowania publicznego [ustawa o biegłych rewidentach, 2017; Andrzejewski, 2014, s. 25-34].

Poszczególne cele przeprowadzania badania sprawozdania finansowego zostały określone w przepisach prawa właściwych dla danego kraju, jednak więk-

szość państw – w tym Polska- dostosowuje swoje regulacje prawne w tym zakresie do standardów wydanych przez Radę Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (ang. International Auditing and Assurance Standards Board, IAASB). 1 kwietnia 2015 r. Komisja Nadzoru Audytowego zatwierdziła uchwałę Krajowej Rady Biegłych Rewidentów, na mocy której wprowadzone zostały do stosowania w Polsce przez biegłych rewidentów i firmy audytorskie jako Krajowe Standardy Rewizji Finansowej – Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej, obejmujące: Międzynarodowe Standardy Badania, Międzynarodowe Standardy Usług Przeglądu, Międzynarodowe Standardy Usług Atestacyjnych Innych niż Badania i Przeglądy Historycznych Informacji Finansowych oraz Międzynarodowy Standard Kontroli Jakości 1 [uchwała Krajowej Rady Biegłych Rewidentów nr 2783/52/2015].

Celem badania według KSRF nr 200 [2015, pkt 3] jest zwiększenie stopnia zaufania zamierzonych użytkowników do sprawozdań finansowych. Osiąga się to dzięki wyrażeniu przez biegłego rewidenta opinii o tym, czy sprawozdania finansowe zostały, we wszystkich istotnych aspektach, sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej. W przypadku większości ramowych założeń ogólnego przeznaczenia, opinia dotyczy tego, czy sprawozdania finansowe prezentują rzetelnie we wszystkich istotnych aspektach lub przekazują rzetelny i jasny obraz zgodnie z ramowymi założeniami.

Prawidłowość w zakresie zbadanego sprawozdania finansowego oznacza, że wykonane sprawozdanie finansowe zostało sporządzone bez naruszenia obowiązujących przepisów prawa w zakresie finansów, rachunkowości, prawa cywilno-handlowego oraz praw podatkowych. Rzetelność i jasność oznacza, że sprawozdanie finansowe zostało sporządzone w sposób uczciwy, jest pełne oraz dokładnie prezentuje sytuację majątkową i finansową badanej jednostki [Hellin, 1997, s. 18].

Zadaniem biegłego rewidenta, jest ustalenie, czy badane sprawozdanie finansowe, zaprezentowane jako całość, nie zawiera uchybień, błędów polegających na pominięciu lub zniekształceniu istotnych dla użytkowników informacji oraz czy zawarte w tymże sprawozdaniu informacje, są prawidłowe i rzetelne na tyle, aby uznać je za wiarygodne [Gut, 2006, s. 112-113].

Prawidłowo, jasno i rzetelnie przedstawiona sytuacja finansowa i majątkowa oraz wyniki jednostki nie są jedynym celem badania sprawozdania finansowego, ponieważ równie istotne są ocena tejże sytuacji, jak również wskazanie zjawisk, które w sposób istotny negatywnie wpływają na zdolność jednostki do kontynuacji działalności. Dostępna ogólnie opinia biegłego rewidenta zgodnie

z ustawą o rachunkowości powinna zawierać ocenę, w której biegły rewident zamieszcza informację o realnych, jak również poważnych i istotnych zagrożeniach dla kontynuacji przez jednostkę działalności [Pfaff, 2011, s. 73]. W przypadku gdy stwierdzono zaistnienie uwarunkowań lub zdarzeń mogących budzić znaczące wątpliwości odnośnie do zdolności badanej jednostki do kontynuacji działalności, prowadzący badanie biegły rewident powinien:

- wystąpić z prośbą do kierownictwa o przeprowadzenie oceny zdolności badanej jednostki do kontynuacji działalności (w przypadku braku oceny wykonanej przez kierownictwo),
- rozpatrzyć plany kierownictwa jednostki odnośnie do przyszłych działań związanych z kontynuacją działalności (czy wdrożenie tych planów spowoduje poprawienie sytuacji jednostki i czy plany te wykonane są w odpowiednich okolicznościach),
- zebrać odpowiednie i dostateczne dowody na zaprzeczenie lub potwierdzenie występowania niepewności (przeprowadzenie koniecznych procedur, w tym także ocena efektów, jakie mogłyby przynieść realizacja planów kierownictwa oraz inne łączące czynniki),
- uzyskać od kierownictwa badanej jednostki oświadczenie pisemne odnośnie do planów przyszłych działań [Pfaff, 2011, s. 73].

Podczas przeprowadzania badania sprawozdania finansowego biegły rewident powinien [Micherda, 2009, s. 201]:

- zagwarantować sobie pomoc i doradztwo odpowiednich specjalistów w przypadku, gdy jego wiedza nie jest wystarczająca do wykonania określonych zadań wchodzących w skład przeprowadzanego badania;
- utrzymywać stały kontakt z kierownikiem jednostki przez cały okres trwania badania;
- wykazywać zawodowy sceptycyzm i krytycyzm, w przypadku gdy podejrzewa naruszanie prawa w badanej jednostce;
- postępować zgodnie z obowiązującymi go zasadami etyki zawodowej.

Zakłada się, iż każde sprawozdanie finansowe zawiera pewne nieprawidłowości. Ich wykrycie byłoby możliwe, aczkolwiek bardzo zwiększałoby czas i koszty przeprowadzanego badania. Dlatego przystępując do badania, biegły rewident musi oszacować pewien poziom nieprawidłowości, które mogą pozostać niewykryte lub wykryte i niepoprawione, bez wprowadzania czytelnika sprawozdania finansowego w błąd [Górka, 2005, s. 37-38]. Skutkiem bowiem błędów podczas księgowania, przeprowadzania inwentaryzacji, jak również poprzez zniekształcenia lub pominięcia w ewidencji zdarzeń gospodarczych, w sprawozdaniu mogą pojawić się nieprawidłowości. Wykrycie wszystkich nie-

zgodności jest niemal niemożliwe do wykonania. W sytuacji, gdy nieprawidłowości te nie są istotne, ich ustalanie i wykrywanie byłoby nielogiczne i niezrozumiałe, choćby dlatego, że koszty badania byłyby niewspółmierne do zaobserwowanych i stwierdzonych uchybień [Pfaff, 2007, s. 137].

2. Problem istotności w przeprowadzaniu rewizji finansowej – ujęcie teoretyczne

Zasadniczym zadaniem biegłego rewidenta jest więc sprawdzenie, jakie niezgodności rocznego sprawozdania finansowego nie spowodują szkody dla odbiorcy wewnętrznego i zewnętrznego sprawozdania finansowego. Zwyczajowo zakłada się, iż istotne są takie niezgodności sprawozdania finansowego (rocznego), które spowodują, że rozsądny, kompetentny i przeciętny jego odbiorca (inwestor, akcjonariusz, bank, wierzyciel), czytając dane sprawozdanie finansowe jest w stanie podjąć decyzje i wyciągnąć wnioski niebędące odpowiednimi do faktycznego stanu rzeczy [Fedak, 1996, s. 53]. Zatem istotne są takie nieprawidłowości sprawozdania finansowego, które powodują, iż przeciętny, rozsądny i kompetentny jego użytkownik podejmie taką decyzję i ocenę, które zmieniłyby się, gdyby do podjęcia decyzji służyło mu sprawozdanie wolne od błędów.

Biegły rewident po zebraniu wstępnych informacji finansowych i niefinansowych o badanej jednostce, a przed opracowaniem ostatecznego planu oraz programu badania, ustala kryteria istotności związane z badaniem sprawozdania finansowego. Oceniając nieprawidłowości, należy posłużyć się poziomem istotności, czyli poziomem, do którego błędy nie są istotne i nie trzeba domagać się ich poprawy. Według Założeń Koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych dane informacje są istotne, jeżeli ich pominięcie lub zniekształcenie może wpłynąć na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego. Istotność informacji zależy od kwoty pozycji lub błędu – ocenianego w danych okolicznościach – w wypadku pominięcia czy zniekształcenia tej pozycji. Istotność stanowi zatem próg czy granicę, a nie zasadniczą cechę, jaką muszą posiadać dane informacje, aby były użyteczne [Założenia koncepcyjne..., 2011, CJ11].

Wyznaczenie istotności to ustalenie granicy korygowania uchybień, tzn. jakie zniekształcenia mogą być tolerowane przez biegłego rewidenta i nie muszą powodować wprowadzania ich poprawek [Fedak, 1998, s. 184]. Biegły rewident dokonując badania sprawozdania finansowego dwukrotnie spotyka się z istotno-

ścią: w sytuacji planowania badania oraz po dokonaniu wszystkich procedur rewizyjnych [Pfaff, 2007, s. 81].

Ze względu na to, iż celem badania sprawozdania finansowego jest umożliwienie biegłemu rewidentowi wyrażania opinii, czy sprawozdanie finansowe zostało we wszystkich istotnych aspektach sporządzone z konkretnymi standardami, ocena istotności wynika z osądu samego biegłego rewidenta. Regulacje dotyczące badania sprawozdań finansowych dopuszczają występowanie błędów w sprawozdaniu finansowym, jeśli tylko nie zniekształcają one sprawozdania finansowego w istotny sposób. Oznacza to, iż wyznaczenie poziomu istotności rzutuje bezpośrednio na stopień oraz zakres szczegółowości badania (tzn. na wybór technik badania czy zakres i rodzaj próbek). Celem podstawowym liczenia istotności jest zatem ustalenie zachowania biegłego rewidenta wobec stwierdzonych nieprawidłowości [Gabrusewicz (red.), 2010, s. 82].

Według Krajowych Standardów Rewizji Finansowej zniekształcenia, w tym pominięcia uznaje się za istotne, jeśli można oczekiwać, że łącznie lub pojedynczo, wpłyną na decyzje gospodarcze, które są podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego. Osądy istotności dokonywane są przez biegłego rewidenta przy uwzględnieniu istniejących okoliczności i wpływają na nie: wielkość, albo rodzaj zniekształcenia, bądź obydwa te czynniki [KS RF 320, 2015, pkt 2]. Wielkość współczynnika istotności jest to granica, do której biegły rewident skłonny jest tolerować błędy badanego sprawozdania. Wielkość tego współczynnika można podawać jako wartość bezwzględną (np. 100 000 zł) lub – co częściej ma miejsce – jako wartość względną (np. 1% przychodu ze sprzedaży). Ustalając wartość istotności, zwyczajowo wiąże się ją z kluczowymi wielkościami wynikającymi z badanego sprawozdania finansowego [Górka, 2005, s. 38].

Według KS RF 320 [2015] istotność może wyrażać zarówno cechy ilościowe badanych pozycji, jak i cechy jakościowe, np. zapisów księgowych i dowodów czy przestrzegania przez jednostkę norm ostrożnościowych. Celowe jest nie tylko określenie istotności dla sprawozdania finansowego jako całości, lecz i dla poszczególnych sald czy grup operacji gospodarczych i innych ujawnionych informacji (ze względu na ich znaczenie i cechy, przepisy prawa itp. poziom istotności może być zróżnicowany). Ponadto ustalenie istotności ułatwia: dobór najważniejszych w danych okolicznościach rodzajów, zakresu i terminu badania oraz ocena wagi ujawnionych w rezultacie badania nieprawidłowości i ich wpływu na sprawozdanie finansowe rozpatrywane jako całość.

Istotność powinna być powiązana z najważniejszymi danymi zawartymi w sprawozdaniu finansowym, za które można uznać te salda czy grupy operacji,

które są kluczowe dla oceny sprawozdania. Najczęściej za takie wielkości, w stosunku do których ustalana jest istotność, uważa się [Hołda i Pocięcha, 2004, s. 44]:

- wynik finansowy (netto lub brutto) – jeśli jednak wynik zmienia się znacznie rok do roku lub jest praktycznie zerowy, to za miarę można przyjąć średnią arytmetyczną lub ważoną z kilku poprzednich lat,
- suma bilansowa – wielkość ta stosowana jest często m.in. z uwagi na swoją stabilność,
- przychody ze sprzedaży,
- aktywa netto,
- kapitały własne.

Istotność w wyrażeniu liczbowym określa tylko błędy o charakterze wartościowym. Równie ważne mogą być również cechy jakościowe nieprawidłowości. Niewłaściwy lub niedokładny opis stosowanych przez badany podmiot zasad rachunkowości może okazać się istotny, ponieważ prawdopodobne jest, iż może on wprowadzić w błąd odbiorcę sprawozdania finansowego. Jeśli jakiegokolwiek wielkości w myśl przepisów powinny być wykazywane w sprawozdaniu finansowym w sposób szczególny, to spełnienie wymogów jakościowych, jest bardziej istotne aniżeli uchybienia dotyczące innych wielkości. Podobnie jest przy nieprawidłowościach w pozycjach bilansowych, które są na ogół mniej istotne aniżeli pozycje wpływające bezpośrednio na wynik finansowy. Przykłady te wskazują, że pojęcie istotności jest względne. Dlatego normy zawodowe pozostawiają biegłemu rewidentowi, jego doświadczeniu, wiedzy i wyczuciu, czyli jego osądowi, ustalenie poziomu istotności [Pfaff, 2007, s. 139]. Istotności może być rozpatrywana jako: istotność ogólna oraz istotność cząstkowa.

Istotność ogólna jest ustalana na poziomie sprawozdania i odnosi się do tego sprawozdania finansowego jako całości, będąc maksymalnym błędem w całym sprawozdaniu finansowym, który może być potraktowany przez biegłego rewidenta jako nieistotny. Z kolei istotność cząstkowa jest ustalana na poziomie składników sprawozdania finansowego (zbiorowości sald kont czy grup operacji) i stanowi maksymalny błąd tych zbiorowości, który jest akceptowany przez biegłego rewidenta bez podważania wiarygodności stwierdzeń badanego podmiotu. Wartość ta jest mniejsza od istotności ogólnej [Hołda i Pocięcha, 2004, s. 44].

Najczęściej wykorzystywaną metodą wyliczenia istotności cząstkowych jest metoda pierwiastkowa. Istotność w tej metodzie mierzy się na podstawie średniej arytmetycznej dla konkretnych pozycji sprawozdania finansowego lub na podstawie wzajemnych powiązań rachunku zysków i strat z bilansem. Meto-

da pierwiastkowa ustalania cząstkowych istotności dla pozycji bilansu wygląda następująco:

$$\begin{aligned} \text{istotność cząstkowa} &= \\ &= \text{istotność ogólna} \times \sqrt{\frac{\text{badane saldo aktywów lub pasywów}}{\text{suma bilansowa}}} \end{aligned}$$

Dla pozycji rachunku zysków i strat istotności cząstkowe według metody pierwiastkowej wyznacza się następująco:

$$\begin{aligned} \text{istotność cząstkowa} &= \\ &= \text{istotność ogólna} \times \sqrt{\frac{\text{pozycja rachunku zysków i strat}}{\text{przychody netto ze sprzedaży}}} \end{aligned}$$

Ten sposób podziału zakłada nieuwzględnienie nieistotnych pozycji, które będą pominięte w badaniu, np. niepodzielony wynik finansowy z ubiegłych lat, oraz istotnych, które badane będą w 100%. Biegły rewident, kierując się, zawodowym osądem oraz doświadczeniem i wiedzą o badanej jednostce, powinien zweryfikować wynikające z obliczeń kwoty [Pfaff, 2007, s. 139].

Międzynarodowa praktyka wypracowała obiektywne kryteria istotności, którymi może się kierować biegły rewident przy ustaleniu stopnia istotności (dolna i górna granica istotności). Najczęściej spotykane wskaźniki wskazuje tabela 1.

Tabela 1. Kryteria (wskaźniki) istotności ogólnej – podstawowe wielkości

Kraj	Rodzaj wskaźnika	Wielkość wskaźnika (%)
Wielka Brytania	Wynik finansowy brutto	5
	Przychody	0,5-1
	Suma bilansowa	1-2
	Aktywa netto	2
USA	Wynik finansowy brutto	5-10
	Suma bilansowa lub suma przychodów (wyższa z nich)	1
Inne kraje	Zysk brutto	5-10
	Suma bilansowa	0,5-1
	Wartość sprzedaży podstawowej	0,5-1
	Wartość kapitałów własnych	1-2

Źródło: Krzywda [2012, s. 120].

Przykładowe wskaźniki zaprezentowane w tabeli 1 mają na celu ustalenie wstępnej istotności ogólnej danego sprawozdania finansowego, która następnie podlega podziałowi na istotności cząstkowe. Czasami stosuje się dwie granice

istotności, np. 2% i 4% danej wielkości, co oznacza, że błędy wyższe od 4% są istotne, niższe od 2% są nieistotne, a błędy zawarte pomiędzy 3% i 6% wymagają indywidualnej oceny.

Błędy ujawnione podczas poszczególnych badań, znane jako cząstkowo nieistotne, powinny być kumulowane przed zakończeniem badania w celu porównania wielkości nieprawidłowości z istotnością ogólną. Jeśli suma tych błędów nie przewyższa istotności ogólnej, tworzy się przesłanka o wyrażeniu opinii bez zastrzeżeń. W przypadku kiedy suma istotności cząstkowych jest jednak wyższa od tej ogólnej, rozważa się dalsze postępowanie. Istotność ogólna, jak i cząstkowa, jest zależna nie tylko od wskaźnika wyznaczonego przez biegłego rewidenta na podstawie analizy wstępnej badanej jednostki, lecz również jest zależna od wyników w trakcie trwania badania. Suma niepoprawnych błędów zliczana pod koniec badania powinna zawierać błędy rzeczywiście wykryte, jak i te szacowane na podstawie badań prowadzonych metodą wrywkową [Fedak, 1998, s. 189]. Poza tym należy sumować również błędy niewielkie, mało istotne, ponieważ ich kumulacja może znacząco wpłynąć na rzetelność i jasność sprawozdania finansowego. Istotność dla konkretnych obszarów może być ustalona na różnym poziomie i ulegać zmianie w czasie badania, jeżeli znajdą się uzasadnione okoliczności podjęcia takiej decyzji [KSFR 320, 2015, pkt. A12 i A13].

Znaczenie istotności w badaniu wynika z przeciwstawnych przesłanek. Z jednej strony zapewnia możliwość wyłączenia z obserwacji pozycji nieistotnych, czyli ograniczenie zakresu badania, skrócenie czasu oraz zmniejszenie kosztów badania, a z drugiej uwzględnia możliwość negatywnego wpływu dopuszczalnego błędu na sytuację badanego podmiotu.

Podsumowując, biegły rewident powinien zweryfikować powstałe w wyniku obliczeń poziomy istotności kierując się swoją wiedzą na temat badanej jednostki oraz zawodowym osądem. Poziom istotności jest niezbędny do przygotowania planu badania przez biegłego rewidenta. W tym celu istotne jest stosowanie się do reguł wyznaczonych przez Krajowy Standard Rewizji Finansowej nr 320 [KSFR 320, 2015], takich jak:

- poziom istotności powinien umożliwić wykrycie kwoty i rodzaju istotnych nieprawidłowości,
- istotność nieprawidłowości powinna być rozpatrywana pojedynczo i łącznie; zróżnicowany poziom istotności może wynikać z tego, że biegły rewident analizuje istotność dla sprawozdania finansowego jako całości oraz dla poszczególnych jego grup.

3. Analiza zasad ustalania poziomów istotności ogólnej i cząstkowej w firmie audytorskiej A

Firma audytorska A na początkowym etapie swoich prac związanych z przeprowadzeniem badania sprawozdania finansowego określa warunki z kierownictwem jednostki oraz przedstawia swoje prawa i obowiązki w zakresie rewizji finansowej, co zostaje odzwierciedlone również w podpisanej umowie przez obie strony przed przystąpieniem do przeprowadzania badania.

Faza polegająca na planowaniu badania sprawozdania finansowego jest jedną z najważniejszych faz w jednostce A. Etap ten ma na celu zebranie przez firmę A jak największej ilości informacji o badanej jednostce i działalności swojego klienta, najbardziej aktualnej sytuacji finansowej badanej jednostki, przyjętej w niej polityce rachunkowości oraz wdrożonej wewnętrznej kontroli, co pozwala na jak najbardziej efektywne wykorzystanie czasu i wiedzy pracowników firmy A. Na podstawie informacji zebranych przez biegłych rewidentów, jednostka A jest w stanie ocenić posiadany przez klienta system wewnętrznej kontroli rachunkowości oraz może określić poziom ważności i istotności poszczególnych obszarów sporządzonego przez jednostkę sprawozdania finansowego oraz ocenić wstępnie poziom ryzyka występującego w badanej jednostce.

Ostatnim składnikiem etapu planowania rewizji finansowej jest sporządzenie kluczowego planu, harmonogramu i programu dokonywanego przez firmę A badania sprawozdania finansowego. Sporządzony przez spółkę A plan uwzględnia preferowane techniki i metody badania dostosowane do jednostki i uzależnione od wcześniej wstępnie ocenionego ryzyka i stopnia zaufania biegłych rewidentów firmy A w stosunku do systemu wewnętrznej kontroli w danej jednostce. W zakresie oceny ryzyka firma audytorska A, oceniając przykładową firmę S¹, stwierdziła, iż podczas wykonywania procesu badania wstępnego zwerifikowano pozytywnie programowe zasady ochrony danych rachunkowości informatycznej oraz system ochrony danych. Podejmując się przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego firma A w pierwszej kolejności ocenia przyjętą przez badaną jednostkę politykę (zasady) rachunkowości.

W celu dokonania przeglądu analitycznego wstępnego firma A wyznacza poziom istotności, ustalając wskaźniki procentowe dla sumy bilansowej oraz pozycji rachunku zysków i strat, uzyskując w ten sposób wstępny podział na pozycje istotne i pozycje nieistotne. W tym celu firma A ustala procentowe wskaźniki, do których porównuje poszczególne składniki. Określenie poziomów

¹ Firma S nie należy do jednostek zainteresowania publicznego, co jest istotne w kontekście aktualnie obowiązujących regulacji prawnych.

istotności ogólnej i częściowych, służy do ustalenia maksymalnie dopuszczalnego błędu w sprawozdaniu finansowym, którego niedopatrzenie mogłoby spowodować fałszywe zinterpretowanie informacji w nim zawartych przez odbiorców informacji. Najczęściej stosowaną metodą do ustalania poziomu istotności w firmie A jest:

- wskaźnik od 1% do 2% dla sumy bilansowej,
- wskaźnik od 0,5% do 1 % dla pozycji rachunku zysków i strat (suma przychodów ze sprzedaży),
- wskaźnik od 1% do 2% dla kapitału własnego oraz
- wskaźnik od 5% do 10% dla wyniku finansowego brutto.

Jednostka A dla pozycji zawartych pomiędzy tymi wskaźnikami stosuje indywidualną ocenę mającą na celu stwierdzić czy dana pozycja jest istotna czy też nieistotna. W tabeli 2 przedstawiono najważniejsze wielkości uzyskane przez firmę S w roku, za jaki przeprowadzane jest badanie przez biegłego rewidenta – jednostkę A w zakresie koniecznym do obliczenia poziomów istotności: sumę bilansową, sumę przychodów ze sprzedaży, wynik finansowy brutto oraz kapitał własny.

Tabela 2. Minimalne i maksymalne granice istotności ogólnej dla firmy S ustalone przez audytora jednostkę A

Wielkości finansowe niezbędne do wyciszczenia poziomu istotności	Stan w pełnych zł	% dopuszczalna wielkość wskaźnika (min oraz max)	Minimalna granica istotności (w zł) [C min x B]	Maksymalna granica istotności (w zł) [C max x B]
A	B	C	D	E
Suma bilansowa	54 770 969	1%-2%	≈ 547 710	≈ 1 095 420
Suma przychodów ze sprzedaży	58 215 876	0,5%-1%	≈ 271 280	≈ 582 159
Kapitał własny	37 242 962	1%-2%	≈ 372 429	≈ 744 860
Wynik finansowy brutto	2 237 005	5%-10%	≈ 111 850	≈ 223 700

Źródło: Na podstawie materiałów udostępnionych przez jednostkę A.

Wyznaczenie przez jednostkę A poziomu minimalnego i maksymalnego oraz ogólnej istotności wygląda następująco:

$$I_{\min} (\text{dolna granica istotności}) = (547\,710 + 271\,280 + 372\,429 + 111\,850) / 4 = 330\,767$$

$$I_{\max} (\text{górną granicę istotności}) = (1\,095\,420 + 582\,159 + 744\,860 + 223\,700) / 4 = 661\,535$$

$$I_o (\text{istotność ogólna}) = (330\,767 + 661\,535) / 2 = 496\,151$$

Po dokonaniu analizy istotności ogólnej jednostka A liczy dla grup składników bilansu lub poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego istotność cząstkową. Dla ustalenia istotności cząstkowej jednostka A bierze pod uwagę przede wszystkim:

- wielkość badanej pozycji, zwracając uwagę na jej znaczenie w bilansie lub pozycji rachunku zysków i strat;
- zmienność badanej pozycji, zwracając uwagę na fakt, że im więcej operacji wchodzi w skład danej pozycji, tym większe jest ryzyko wystąpienia nieprawidłowości;
- własne doświadczenie, wycucie i osąd biegłych rewidentów pracujących w jednostce A.

W celu obliczenia istotności cząstkowej jednostka A wykorzystuje metodę pierwiastkową. Dla przykładu Firma S posiada materiały w wysokości 48 797 zł. A zatem istotność cząstkowa dla tej pozycji wynosi:

$$I_{cz} = 496151 \times \sqrt{\frac{48797}{54770969}} = 14809,32$$

Ustalenie istotności oraz ocena ryzyka badania pozwala biegłym rewidentom jednostki A na dobranie odpowiednich w danej sytuacji i okolicznościach rodzajów, terminów i zakresu badania sprawozdania finansowego.

Należy zauważyć, iż są publikowane wyniki badań naukowych w zakresie przeprowadzanej w firmach rewizji finansowej, w tym oceny istotności czy ryzyka badania, a do szczególnie wartościowych należy zaliczyć badania M. Andrzejewskiego [2013], J. Pfaffa [2007] i A. Młynarczyka [2009].

Podsumowanie

Badanie sprawozdań finansowych jest nieodłączną częścią każdego systemu rachunkowości. Biegły rewident, kierując się etyką zawodową i własnym osądem, dokonuje oceny prawidłowości sporządzenia sprawozdania finansowego. Jest to proces złożony, który wymaga odpowiednich kompetencji i doświadczenia biegłego rewidenta, a także znajomości prawa, praktyki gospodarczej oraz zasad funkcjonowania badanego przedsiębiorstwa. Sam proces dokonywania planowania badania sprawozdania finansowego wymaga doboru odpowiedniego samych obszarów badania, jak również ustalenia zakresu, terminu i rodzaju badań bardziej szczegółowych, w sposób taki, aby terminy zakończenia badania zostały dotrzymane. W celu tym biegły rewident tworzy plan badania

sprawozdania [Tyrańska, 2016]. Ważną kwestią wpływającą na wynik prac biegłego rewidenta, jest zjawisko istotności w przeprowadzonym badaniu. Zatem biegły rewident przed opracowaniem ostatecznego planu badania ustala kryteria istotności związane z badaniem sprawozdania finansowego. Określenie przez biegłego rewidenta poziomu istotności ogólnej i cząstkowych jest niezwykle ważną czynnością, która ma ogromny wpływ na rodzaj wydawanej opinii, ponieważ poprawne określenie poziomu istotności pozwala odróżnić nieprawidłowości istotne od tych nieistotnych i wpływa na poprawność wyniku przeprowadzanego badania. Biegły rewident musi ponadto mieć świadomość ryzyka, jakie towarzyszy mu przy wykonywaniu tego zawodu zarówno ze względu na możliwość błędnej interpretacji informacji w badaniu, jak i prawdopodobieństwo wystąpienia zamierzonych lub przypadkowych nieprawidłowości w księgach rachunkowych

Jak wykazała analiza stosowanych narzędzi określania istotności w jednostce audytorskiej A, stosowanie się do krajowych i międzynarodowych standardów rewizji finansowej ułatwia biegłemu rewidentowi ocenę i ustalenie poziomu istotności, co wpływa na efekt końcowy i poprawność audytu finansowego. Dzięki temu, audyt przebiega sprawniej oraz poprawniej. Jednak ocena ryzyka badania jest w analizowanej jednostce A bardzo ogólna, nie poparta żadnymi wyliczeniami i ograniczająca się do oceny polityki rachunkowości, systemu audytu wewnętrznego i ogólnie funkcjonowania całego przedsiębiorstwa.

Autor artykułu pozytywnie ocenia stan prawny w zakresie poruszanej problematyki, zwraca jednak uwagę na konieczność jeszcze większego upowszechniania i propagowania kwestii ustalania istotności w badaniu jako zagadnienia mającego ogromny wpływ na wydawanie sprawozdania z badania.

Literatura

- Andrzejewski M. (2013), *Istotność ogólna a poziom ryzyka badania w procedurach rewizji Sprawozdań finansowych – wyniki badań* [w:] B. Micherda (red.), *Współczesne uwarunkowania kwantyfikacji w rachunkowości*, Difin, Warszawa, rozdział 16.
- Andrzejewski M. (2014), *Zmiany regulacyjne w systemie rewizji finansowej i ich wpływ na politykę jakości w firmach audytorskich*, „Studia Ekonomiczne / Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach”, nr 201, s. 23-35.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/56/UE z dnia 16 kwietnia w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych (zmieniająca Dyrektywę 2006/43/WE), Dz.Urz. UE L.158/196.
- Fedak Z. (1996), *Rewizja rocznych sprawozdań finansowych. Część I*, SKwP, Warszawa.

- Fedak Z. (1998), *Metody i techniki rewizji sprawozdań finansowych*, SKwP, Warszawa.
- Gabrusewicz W., red. (2010), *Audyt sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa.
- Górka L. (2005), *Istotność w badaniu sprawozdania finansowego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 674, s. 33-44.
- Gut P. (2006), *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa.
- Hellin A. (1997), *Techniki i metody badania sprawozdań finansowych*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa.
- Hołda A., Pocięcha J. (2004), *Rewizja finansowa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków.
- Krajowy Standard Rewizji Finansowej [KSRLF] 200, Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Badania, Załącznik nr 1.1 do uchwały nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r.
- Krajowy Standard Rewizji Finansowej [KSRLF] 320, Istotność przy planowaniu i przeprowadzaniu badania, Załącznik nr 1.11 do uchwały nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r.
- Krzywda D., red. (2012), *Rewizja sprawozdań finansowych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa.
- Micherda B., red. (2009), *Ewolucja prawnych rozwiązań współczesnej rachunkowości*, C.H. Beck, Warszawa.
- Młynarczyk A. (2009), *Metody szacowania ryzyka wystąpienia nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych jako znaczący element rewizji finansowej*, praca doktorska zrealizowana pod kierunkiem naukowym J. Pfaffa w Akademii Ekonomicznej w Katowicach (niepublikowana).
- Pfaff J. (2007), *Wpływ rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice.
- Pfaff J. (2011), *Rewizja finansowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylające decyzję Komisji 2005/909/WE, Dz.Urz. UE L. 158/77.
- Tyrańska M. (2016), *Wybrane metody audytu sprawozdań finansowych*, „Journal of Modern Management Process”, Vol. 1(1), s. 41-49.
- Uchwała z dnia 10 lutego 2015 r. Krajowej Rady Biegłych Rewidentów nr 2783/52/2015 w sprawie krajowych standardów rewizji finansowej.
- Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, Dz.U. z 2017, poz. 1089 z późn.zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 2018, poz. 395 z późn. zm.

Wszelaki A. (2016), *Zasady i etyka wykonywania zawodu biegłego rewidenta w regulacjach polskiego prawa*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 274, s. 113-121.

Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych (2011) [w:] *MSSF. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2011 – tom I i II*, SKwP, Warszawa.

[www 1] www.seg.org.pl (dostęp: 10.05.2018).

ESSENCE AND ESTIMATION OF MATERIALITY IN THE AUDIT OF FINANCIAL STATEMENTS IN TERMS OF POLISH REGULATIONS AND ECONOMIC PRACTICE

Summary: Audit of financial statements is a complex process. An important issue affecting the performance of an auditor is the materiality, so the statutory auditor sets the materiality criteria prior to the final audit plan. The aim of the article is to present a review of literature and legislation concerning materiality in the audit of financial statements, as well as an analysis of the materiality assessment tools used in audit unit A. In order to achieve the objective of the article, critical analysis of the literature qualitative analysis of legal acts and materials provided by the entity A were used.

Keywords: financial review, financial statement, materiality, auditor.